

አንዳንድ ነጥቦች ስለ (አማርኛ) ቋንቋ

ከእንደው ዘለቀ
28 መጋቢት 2009 ዓ.ም

ሰዎችን ከእንሰሳት ከሚለዩዋቸው ወሳኝ ባሕሪያት አንዱ እርስ በርስ የሃሳብ ግንኙነትና ልውውጥ ለማድረግ ቋንቋን መጠቀም መቻላቸው እንደሆነ ይታመናል፤ ዊኪፔድያ (የኢንተርኔት) ኢንሳይክሎፔድያ እንደሚገልጸው፣ ባሁኑ ጊዜ በዓለም ውስጥ ከ 5,000 - 7,000 ቋንቋዎችና የቋንቋ ዝርያዎች ይነገራሉ።

ሰዎች፣ ከአፍ መፍቻ ቋንቋቸው በተጨማሪ ሌሎች ቋንቋዎች ለመማርና ለማወቅ የሚፈልጉት በተለያዩ ምክንያቶች ቢሆንም ዋና ዋናዎቹ ግን፦

1. ቋንቋው የሚነገርበት አገርና ሰዎች በኢኮኖሚ ደረጃቸው ከፍተኛ ደረጃ የደረሱ ከሆነ፣ ቋንቋውን በመማርና በማወቅ የኢኮኖሚ ተጠቃሚነት ዕድልን ለማስፋት እንዲቻል
2. ነጋዴዎች የሚመለሰሰበት አገር ከሆነ፣ የንግድ ሥራቸውን ለማቀላጠፍ እንዲረዳቸው
3. የትምህርት ዕድልን ለማግኘት
4. የዲፕሎማሲ ሥራዎችን ለማከናወን
5. በቋንቋው የተጻፉ የስነ ጽሑፍ ሥራዎችን አንብቦ ለመረዳት
6. በኃይል በመገደድ

ከላይ ከ1-5 የተጠቀሱት ምክንያቶች ሰዎች አንድን ቋንቋ በውዴታ (በፍላጎት) የሚማሩበት ሁኔታ ሲገልጹ ስድስተኛው ግን ገዢዎች ቋንቋቸውን በተገዢዎች ላይ በኃይል በሚጭኑበት ጊዜ የሚከሰት ነው።

በሃገራችን፣ በታሪክ አጋጣሚ አማርኛ የጋራ መግባቢያ ቋንቋ ሆኖ ወጥቷል፤ ነገር ግን አገራዊ የሆነ የጋራ መግባቢያነቱ በሚመጥን መልኩ አድጎል ወይ ብለን ብንጠይቅ አወንታዊ ምላሽ የምናገኝ አይመስለኝም፤ የዚህ ምክንያትም፣ በሃገራችን ከነበረው የፖለቲካ ሁኔታ ጋር ጥብቅ ቁርኝት ያለው ሆኖ እናገኛለን።

አማርኛ ጥሩ የስነ ጽሑፍ ቋንቋ ሆኖ ሲያበቃ (የነ ሃዲስ አለማየሁ፣ ከበደ ሚካኤል፣ ወዘተ. ሥራዎች መጥቀስ ይቻላል) በሌላ በኩል ደግሞ የምሕረት የለሽ ገዢዎች መጠቀሚያ ቋንቋም ሆኖ አገልግሏል። አማርኛ የአፍ መፍቻ ቋንቋቸው ያልሆነ ብሄር ብሄረሰቦች አማርኛን በጥርጣሬ ዓይን እንዲያዩት የሆነውም የምሕረት የለሽ ገዢዎች መጠቀሚያ ሆኖ በመኖሩ የቋንቋው ተጠቃሚ ገዢዎች ካደረሱባቸው በደልና ግፍ ጋር ስለሚያያይዙት ይመስለኛል፤ ወጣት ተማሪዎች እያለን ክፉ አስተማሪ ሲያጋጥመን፣ የሚያስተምረውን የትምህርት ዓይነትም ከአስተማሪው ጋር ደርበን እንደማንወደው ዓይነት ይመስላል።

አማርኛ አገራዊ የጋራ መግባቢያነቱን በሚመጥን መልኩ ያላደገበት ምክንያት፣ ከ 1983 ዓ.ም በፊት በነበሩ ዘመናት፣

1. ገዢዎች ለጋራ ጥቅም ብለው ሳይሆን ለአገዛዝ እንዲያመቻቸው በሚል ዘዴ ብቻ ስለቀረጹት
2. ተንኩላኛ ቢሮክራቶች፣ አማርኛ ሁለተኛ ቋንቋቸው የሆኑ ሰዎችን በአነጋገር ዘዴአቸው (accent) ወይም በመጠሪያ ስማቸው አመለካኝነት፣ ብሔረሰባቸው ከሌላ መሆኑን ካወቁና ከለዩ በኋላ፣ ለአድልዎና መገለል ስለሚጠቀሙበት፣ ሰዎች ቋንቋውን ከክፋትና ከተንኩል ጋር ስለሚያያይዙት፣ ቋንቋውን የመጥላት ዝንባሌ ይታይባቸዋል
3. ባለፉት አገዛዞች በከፍተኛ ሥልጣን ላይ የነበሩ አንዳንድ ሰዎች፣ ሥልጣናቸው አገራዊ ሆኖ ሳለ አስተሳሰባቸው ግን ቀበሌያዊ በመሆኑ፣ የሚጠቀሙበት የቋንቋ አግባብም ቀበሌኛ(ቀበሌያዊ) ዘዴ ያመዘገበት በመሆኑ፣ ቋንቋው በሚገኘው መጠን እንዳያደግ የራሳቸው የሆነ እገዳ አስቀምጠውበት በመኖራቸው
4. አሁንም አንዳንድ ተንኩላኛ ባለሥልጣናትና ቢሮክራቶች አማርኛ ሁለተኛ ቋንቋቸው ከሆኑ ዜጎች ጋር ሲነጋገሩ፣ ቋንቋውን ለመግባቢያነት ሳይሆን ሆነ ብለው ላለመግባባት ይጠቀሙበት ስለነበረ
5. ያለፉት ገዢዎች፣ ሌሎች ብሔር ብሔረሰቦች አማርኛን ወደው ሳይሆን ተገደው እንደሚማሩት ዓይነት አድርገው ስለሚያንጸባርቁ፣ (እንዳትሚቷ) የአውሮፓውያን ዓይነት ቅኝ ገዢነት አመለካከት ያንጸባርቁ ስለነበር

ከላይ በተጠቀሱት እና ምናልባትም ያልተጠቀሱ ሌሎች ምክንያቶች፣ አብዛኛው የሌሎች ብሔር ብሔረሰቦች ሕ/ሰብ ለአማርኛ ቋንቋ የባዳነት ስሜት እንዲሰማው ሆኗል።

አንዳንድ የተማሩ የሌሎች ብሔር ብሔረሰቦች ወጣቶችም፣ ለቅኝ ለቅኝ ግዢ፣ ለምን የሃብታም ቅኝ ገዢዎች ቋንቋ አንማርም የሚል ስሜት ስለደረሰባቸው፣ ከአማርኛ ይልቅ እንግሊዘኛ ቋንቋን ለማወቅ ጠንክረው አጥንተዋል።

ስለዚህ፣ አማርኛ በሁለት ትይዩ መስመሮች እየተጓዘ የመጣበት ሁኔታ እናያለን። በአንድ በኩል፣ የትምህርትና የስነ ጽሑፍ ሰዎች ማደግ በሚገኘው መልኩ እየሰሩበትና እያሳደጉት የመጡ ሲሆን፣ በሌላ በኩል ደግሞ ገዢዎች አድልዎ፣ በደልና ጭቆና ለማድረስ እየተጠቀሙበት መጥተዋል።

ስለዚህ፣ አንዳንድ በደሮ ጊዜ ጭቁን የነበሩ ብሔር ብሔረሰቦች 'ቀን እባብ ያየ ማታ በልጥ ይበረግጋል' እንደሚባለው ሆኖባቸው፣ አገዛዙ ከተወገደ በኋላም በቋንቋው ላይ ያላቸው ጥርጣሬ ቢቀጥል አይፈረድባቸውም።

ቀጥሎ የሚመጣው ጥያቄ፣ አማርኛ አገራዊ ግዴታውን ሊገልግል በሚችል መልኩ መጓዝ እንዲችል፣ ምን መደረግ አለበት የሚለው ነው። ይኼ ጥያቄ በመስኩ ባለሞያዎች ጥልቅ ጥናት ተደርጎ መመለስ ያለበት ነው። እንደ አንድ ታዛቢ ሃሳብ ለመሰንዘር ያክል ግን፣

- የቋንቋው ሊቃውንት ብዙ ሃሳቦችና ፅንሰሃሳቦች ሊያስተላልፍ በሚችል መልኩ እየተዋቀረ እንዲሄድ ማድረግ ይገባቸዋል፤ አማርኛ ሁለተኛ ቋንቋቸው የሆነ ብሔር ብሔረሰቦችም ወደውት እንዲማሩትና እንዲያውቁት የማድረግ አቅጣጫ መቀየስ ይኖርባቸዋል
- ቋንቋው በቃላትና ፅንሰሃሳብ እየበለፀገ እንዲሄድ ከሌሎች ብሔር ብሔረሰቦች ቋንቋዎች ቃላትን መዋሰን ወደ ቋንቋው እያስገባ መሄድ አለበት፤ እንግሊዘኛ ቋንቋ ከላቲን፣ ከፈረንሳይኛ፣ ወዘተ. ቋንቋዎች እንደሚዋሰው ዓይነት ማለት ነው
- ከሌሎች ቋንቋዎች ቃላት ሲዋሰን ወደ አማርኛ ዘዬ እየቀየረ ሳይሆን ልክ በመነሻ ቋንቋዎቹ ላይ ባለው ዘዬ መሆን አለበት፤ ምክንያቱም ሌሎቹ ብሔር ብሔረሰቦች በቋንቋው ላይ የባለቤትነት ስሜት እንዲኖራቸው፣ ራሳቸውን በቋንቋው ውስጥ ማየት መቻል አለባቸው
- ፊደላቱንና የአፃፃፍ ስልቱ፣ የድምፅ አወጣጡ ጭምር ሌሎች ብሔር ብሔረሰቦች የሚጠቀሙባቸውን ሁሉ ማክተት አለበት፤ ለምሳሌ የትግርኛ ቋንቋ የትናጋ/ጉሮሮ ድምጾች እንደ ሐ፣ ሐ፣ ፀ፣ ዓ፣.....የመሳሰሉት በትግርኛ ቋንቋ ጥቅም ላይ በዋሉበት መልኩ እንዲካተቱ ማድረግ፣ የኦሮሚኛ ጃ(በ ደ እና በ ጠ መካከል ያለ ድምጽ ይመስለኛል) ወዘተ. ወደ አማርኛ ፊደላት እንዲካተቱ ማድረግ፣ የሌሎች ቋንቋዎች ልዩ ፊደሎች ካሉም እንዲሁ ወደ አማርኛ እንዲካተቱ ማድረግ፣

ከዚህ በተጨማሪ የአፍ መፍቻ ቋንቋቸው አማርኛ የሆነ ወጣት ተማሪዎች እንደ ሌሎቹ የአገራቸው ወጣቶች የቋንቋ ባለጸጋ እንዲሆኑ፣ የመረጡት አንድ ሌላ የአገራችን ብሔር ብሔረሰብ ቋንቋ በትምህርት ቤት እንዲማሩ ማድረግ፣ በአገር ደረጃ ለሚኖር የመግባባት ሂደት የራሱ የሆነ አስተዋጽኦ የሚኖረው ይመስላል።

የቋንቋ ጥናት ሊቃውንት እንደሚያመለክቱት፣ በ 21ኛው ክ/ዘመን መጀመሪያ ላይ ከሚነገሩት ቋንቋዎች ከ 50% እስከ 90% ያህሉ በክ/ዘመኑ መጨረሻ ላይ ይከሰማሉ የሚል ትንቢያ አለ፤ ስለዚህ አማርኛ ትጥቁን አጠባብቆና ታድሶ ወደ 22ኛው ክ/ዘመን ራሱን ለማሸጋገር እንዲችል ከቀበሌኛ ዘዬ ወደ አገራዊ ቁመና ለመሸጋገር መውሰድ ያለበትን እርምጃ ቶሎ መጀመር ያለበት ይመስለኛል።